

Mismatches op de arbeidsmarkt

H. Zimmer⁽¹⁾

Inleiding

In België raakt een groot aantal vacatures niet vervuld, terwijl de werkloosheid aanhoudt. Een vaststelling die de vraag opwerpt naar de 'match' tussen de vraag naar en het aanbod van arbeid. De mismatches hebben verschillende oorzaken, die conjunctureel, frictioneel of structureel kunnen zijn, dit laatste bijvoorbeeld wanneer het scholingsniveau van de werkzoekenden niet overeenstemt met de profielen die op de arbeidsmarkt worden gevraagd of vanwege een gebrek aan geografische mobiliteit. Het zijn deze structurele oorzaken van spanningen op de arbeidsmarkt die in dit artikel worden behandeld.

Wordt dit probleem macro-economisch benaderd, dan toont een voor België en zijn gewesten ontwikkelde mismatch-index aan dat, wat scholingsniveau betreft, de structuur van het arbeidsaanbod onvoldoende is afgestemd op die van de vraag naar arbeid aangezien de werkzoekenden blijkbaar onvoldoende gekwalificeerd zijn ten opzichte van de behoeften van de ondernemingen. De aard van de problemen kan daarnaast ook micro-economisch worden bepaald aan de hand van door de gewesten opgestelde lijsten van knelpuntberoepen; het diploma is immers niet de enige factor die bepaalt hoe groot de kans is om een baan in de wacht te slepen.

De ontmoeting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt behelst ook een ruimtelijke dimensie; zo zou kunnen worden nagegaan of een grotere mobiliteit opportuun is als gedeeltelijke oplossing voor de wervingsproblemen. De analyse van het woon-werkpendelverkeer toont aan dat vanuit Vlaanderen en Wallonië een grote stroom richting

Brussel plaatsheeft, terwijl de mobiliteit tussen het noorden en het zuiden van het land klein is.

Dit artikel bestaat uit drie delen. Het eerste deel biedt een overzicht van de verschillende soorten van spanningen op de arbeidsmarkt en stelt voor ons land een Beveridgecurve voor die aangeeft hoe de werkloosheidsgraad en de vacaturegraad zich tot elkaar verhouden. Het tweede deel is gewijd aan de mismatches inzake scholingsniveau die worden gemeten aan de hand van de mismatch-index, zowel op nationaal, regionaal als Europees niveau. Afgezien van het behaalde diploma wordt de structuur van het arbeidsaanbod en die van de vraag naar arbeid ook beschouwd vanuit het standpunt van de beroepen. Vervolgens verschaft de analyse van de knelpuntberoepen gedetailleerde informatie over de beroepen waarvoor de vacatures moeilijk vervuld raken. In het derde en laatste deel wordt nader ingegaan op de geografische mismatches; daarbij wordt een analyse gemaakt van de werkloosheidsspreiding en van het pendelverkeer tussen de verschillende Belgische provincies.

1. Het afstemmen van de arbeidskrachten op de banen

1.1 Soorten van spanningen op de arbeidsmarkt

Het aantal banen hangt te allen tijde af van de ontmoeting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Bij gegeven vraag- en aanbodniveaus, wanneer de arbeidskrachten perfect afgestemd zijn op de aangeboden functies en de beschikbare informatie geen enkele lacune vertoont, stemt het aantal banen overeen met het minimum van de vraag en het aanbod en functioneert de arbeidsmarkt doeltreffend (Cahuc en Zylberberg, 1996).

(1) De auteur dankt Eurostat en de ADSEI voor het verstrekken van de in dit artikel gebruikte microgegevens die afkomstig zijn van de enquête naar de arbeidskrachten. Eurostat en de ADSEI zijn niet verantwoordelijk voor de resultaten en conclusies die uit deze gegevens worden afgeleid.

In werkelijkheid zijn de arbeidsplaatsen en de arbeidskrachten evenwel heterogeen (zo verschillen bijvoorbeeld de gevraagde en aangeboden ervaring, kennis en competenties) en circuleert de informatie nooit helemaal optimaal. Op die manier dreigen sommige arbeidskrachten geen baan te vinden, terwijl sommige ondernemingen vacatures te vervullen hebben.

De spanningen op de arbeidsmarkt hebben diverse oorzaken, die conjunctureel, frictioneel of structureel kunnen zijn. In tijden van hoogconjunctuur, wanneer de vraag naar arbeidskrachten stijgt, zijn het de ondernemingen die matchingmoeilijkheden ervaren. Bij een vertraging van de economie of in geval van een recessie worden eerder de werkzoekenden met dergelijke problemen geconfronteerd, waardoor de conjuncturele werkloosheid stijgt.

De frictionele werkloosheid en de frictionele openstaande vacatures zijn van voorbijgaande aard: er is immers enige tijd nodig om het aanbod van en de vraag naar arbeid te doen samenvallen (zelfs wanneer ze volkomen met elkaar overeenstemmen), met name vanwege de imperfecte en niet-ogenblikkelijke transmissie van de informatie. Het toepassen van selectiecriteria die ten opzichte van de vereisten van de te vervullen vacatures overgewaardeerd zijn of die op persoonlijke kenmerken gebaseerd zijn zoals leeftijd of werkloosheidsduur, kenmerken die veeleer schiften dan dat ze de werkelijke vaardigheden voor de uitoefening van de vacante functies aan het licht brengen, kan de wervingsprocedures onnodig verlengen (zonder garantie voor een optimale matching). Het langer duren van de wervingsprocedure kan ook te wijten zijn aan een ontoereikende kandidatenstroom of aan een te lage acceptatiegraad van de banen, wat wordt beïnvloed door onder meer de intensiteit van de zoektocht naar een baan, het reservatieloon⁽¹⁾ of ook de vervangingsinkomens.

De mismatch tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt kan ook structureel zijn, bijvoorbeeld omdat het scholingsniveau van de werkzoekenden niet overeenstemt met de gevraagde competenties of bij gebrek aan geografische mobiliteit. Dergelijke mismatches op de arbeidsmarkt vormen, enerzijds, een sociaal probleem vanwege de werkloosheid of de inactiviteit die daaruit voortvloeit en, anderzijds, een economisch probleem, zowel voor de ondernemingen als voor het land (door de vermindering van het groeipotentieel van de economie). De onderstaande analyse heeft betrekking op de structurele mismatches.

Deze verschillende soorten van spanningen kunnen elkaar beïnvloeden. Zo kan een laag scholingsniveau (structurele spanningen) het vinden van werk vertragen (frictionele spanningen)⁽²⁾ en kunnen conjuncturele wervingsproblemen worden verscherpt door structurele

mismatchproblemen, wat in een periode van laagconjunctuur overigens tot *labour hoarding* kan leiden.

1.2 De Beveridgecurve

Het matchingproces tussen de vraag naar en het aanbod van arbeid en het verloop van dat proces kunnen worden weergegeven aan de hand van een Beveridgecurve, die aantoont hoe de werkloosheidsgraad en de vacaturegraad zich tot elkaar verhouden. Deze curve stelt tussen deze beide variabelen, uitgedrukt in procenten van de beroepsbevolking, een negatief verband vast. De onderliggende redenering is intuïtief: *ceteris paribus* en indien het aantal vacante betrekkingen stijgt, vinden de werkzoekenden gemakkelijker een baan – waardoor de werkloosheid daalt – en omgekeerd. Terwijl de cyclische factoren de mogelijke combinaties van vacaturegraad en werkloosheidsgraad bepalen, dat wil zeggen de punten op de Beveridgecurve, verklaren de structurele en frictionele factoren de verplaatsing van de curve: naar buiten als het matchingproces verslechtert, naar de oorsprong als het verbetert.

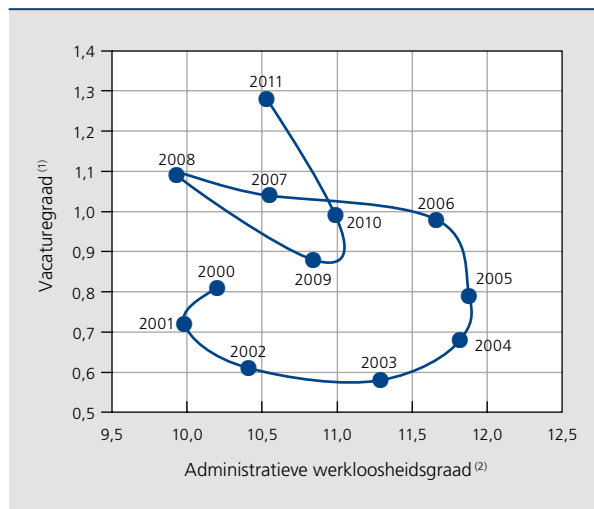
Het toepassen, op België, van de verhouding tussen de werkloosheidsgraad en de vacaturegraad blijft beperkt tot de statistieken met betrekking tot de openstaande vacatures die worden bijgehouden door de gewestelijke overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling, dat wil zeggen de via deze diensten aangeboden vacatures die aan het einde van elke maand noch vervuld noch ingetrokken zijn. Om bovendien een concept te hanteren dat een intergewestelijke vergelijking mogelijk maakt en teneinde reeksbreuken te vermijden, wordt alleen het normaal economisch circuit, ongerekend het uitzendwerk (dat dubbelstellingen bevat), in aanmerking genomen. De statistieken van de gewestelijke overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling die in het kader van dit artikel worden gebruikt, vertegenwoordigen slechts een deel van de vacatures in de economie. Er bestaan immers tal van wervingskanalen: pers, websites, openbare plaatsen, opleidingsinstellingen of ook nog – en dat zijn dan informele kanalen – interne vacatures en relaties. Het beroep dat werkgevers op de overheidsdiensten doen, kan schommelen in de tijd en varieert onder meer volgens de grootte van de onderneming en het type van de gezochte profielen. Bovendien werden in 2005 grote marktaandeelverschillen vastgesteld tussen de gewestelijke overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling⁽³⁾.

(1) Loonniveau waaronder de werkzoekende een aangeboden baan weigert.

(2) Wegens eventuele zwakke loonperspectieven.

(3) Volgens een studie die Idea Consult op vraag van Federgon in 2006 uitvoerde, verschilt de mate waarin werkgevers de gewestelijke overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling als wervingskanaal inschakelen aanzienlijk van gewest tot gewest: 48 % in Brussel, 71 % in Vlaanderen en 46 % in Wallonië. Bron: Federgon-Idea Consult (2006), *Werknemersstromen en wervingsbeleid in beeld*.

GRAFIEK 1 BEVERIDGECURVE IN BELGIË
(in % van de beroepsbevolking, jaargemiddelden)

Bronnen: Actiris, FOREM, INR, RVA, VDAB, NBB-berekeningen.

- (1) Openstaande vacatures opgetekend door de gewestelijke diensten voor arbeidsbemiddeling, ongerekend de vacatures afkomstig van de uitzendkantoren en de vacatures in het kader van gesubsidieerde programma's. Bij gebrek aan beschikbare gegevens vóór april 2009 werd het aantal openstaande vacatures bij de FOREM geraamd op basis van de stromen voor de periode 2000-2009.
- (2) Percentage berekend op basis van het door de RVA geregistreerde aantal niet-werkende werkzoekenden.

Om de concepten van arbeidsaanbod en arbeidsvraag met elkaar in verband te brengen, wordt de werkloosheidsgraad gemeten op basis van administratieve gegevens, namelijk het aandeel, binnen de beroepsbevolking, van de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen en van de andere bij de gewestelijke diensten voor arbeidsbemiddeling verplicht of vrijwillig ingeschreven werkzoekenden⁽¹⁾.

Op het ogenblik van de conjunctuurvertraging aan het begin van de jaren 2000 ging de daling van de vacaturegraad gepaard met een stijging van de werkloosheidsgraad. Het herstel vertaalde zich, zoals verwacht, in een omgekeerde beweging van deze variabelen. Tussen 2008 en 2009, ten tijde van de grote recessie, volgde dan een periode waarin de vacaturegraad daalde, terwijl het aandeel van de werkzoekenden steeg. De conjunctuurverbetering, die tot uiting kwam in een forse stijging van de vacaturegraad tot 1,3 arbeidsplaats voor 100 actieven, vertaalde zich echter, gemiddeld over 2011, in een slechts gematigde daling van de administratieve werkloosheidsgraad tot 10,5% – die zodoende boven zijn niveau van vóór de crisis bleef. Hier is sprake van een verschuiving van de Beveridgecurve naar buiten toe: bij dezelfde werkloosheidsgraad als in 2007 ligt de overeenstemmende vacaturegraad hoger.

Bij historische vergelijkingen mogen reglementeringswijzigingen niet uit het oog worden verloren omdat die een impact kunnen hebben op het verloop van het aantal

werklozen⁽²⁾. Wordt aan de hand van de gegevens van de enquête naar de arbeidskrachten dezelfde oefening gemaakt om de werkloosheidsgraad – waarvan de definitie tussen 2000 en 2010 niet werd gewijzigd⁽³⁾ – op een alternatieve manier te meten, dan levert dat evenwel een vergelijkbaar beeld op.

Bij deze vaststelling rijst in de eerste plaats de vraag naar de aanwezigheid en het verloop van mismatches inzake scholingsniveau op de Belgische arbeidsmarkt, wat in het volgende hoofdstuk wordt besproken. Er moet inderdaad worden onderzocht in welke mate het scholingsniveau van de werkzoekenden aangepast is aan de veranderingen in België's economische structuur en, derhalve, aan de vraag van de ondernemingen.

2. Mismatches inzake scholingsniveau

2.1 Macro-economische benadering: mismatch-index

2.1.1 Methodologie

De benadering om de omvang te meten van de mismatches inzake scholing op de arbeidsmarkt is gebaseerd op die van Estevao en Tsounta (2011)⁽⁴⁾. Ze bestaat erin het aandeel van elk scholingstype in respectievelijk het aanbod van en de vraag naar arbeidskrachten te vergelijken – met andere woorden het verschil tussen het scholingsaanbod en de scholingsvraag – en de verschillen samen te voegen teneinde een mismatch-index te verkrijgen. In de vermelde studie komt de arbeidsaanbodindicator overeen met de indeling van de bevolking op arbeidsleeftijd naar opleidingsniveau (laag-, midden- en hooggeschoold⁽⁵⁾), terwijl de vraagindicator overeenstemt met de indeling van de werkgelegenheid volgens het vereiste opleidingsniveau. De auteurs moesten hiertoe diverse

- (1) Deze inschrijvings- en opnamecriteria behoren niet tot de kenmerken van de werkzoekenden zoals die worden geregistreerd in de op Europees niveau geharmoniseerde enquête naar de arbeidskrachten: de geharmoniseerde werkloosheidsgraad omvat uitsluitend de personen die tijdens de referentieweek geen baan hadden, die beschikbaar waren om te werken en die ofwel gedurende de laatste vier weken actief naar werk zochten ofwel al een baan hadden gevonden die binnen de drie volgende maanden aanving. In 2011 bedroeg de geharmoniseerde werkloosheidsgraad gemiddeld 7,2%, terwijl de administratieve werkloosheidsgraad op 10,5% uitkwam.
- (2) Zo heeft de geleidelijke verhoging (sedert 2002) van 50 naar 58 jaar van de leeftijd waarop vrijstelling van inschrijving als werkzoekende geldt, het aantal niet-werkende werkzoekenden sedert die periode doen toenemen. Het aantal werklozen van 50 jaar en ouder steeg van 33 000 in 2002 tot 127 000 in 2011 (bron: RVA).
- (3) In België is de precieze formulering van de enquêtevraag inzake de periode waarin naar werk werd gezocht onlangs bijgesteld, wat in 2011 een impact heeft gehad op de verdeling tussen werkzoekenden en inactieven.
- (4) Estevao M. en E. Tsounta (2011), *Has the Great Recession raised U.S. structural unemployment?*, IMF working paper, mei.
- (5) Laaggeschoolden hebben hun middelbare studies niet afgerond, middengeschoolden hebben hun middelbare studies afgerond, maar beschikken niet over een diploma van hogere studies ('bachelor' in de Verenigde Staten, doorgaans vier jaar hogere studies) en hooggeschoolden hebben ten minste een 'bachelor'-diploma.

gegevensbronnen gebruiken. De berekening wordt voor de afgelopen twintig jaar gemaakt voor iedere VS-staat⁽¹⁾. Het begrip arbeidsaanbod is zeer ruim aangezien iedereen op arbeidstijd als een mogelijke arbeidskracht wordt beschouwd.

De toegepaste formule is:

$$M_{it} = \sum_{j=1}^3 (S_{ijt} - D_{ijt})^2$$

waarbij S_{ijt} staat voor het percentage van de bevolking op arbeidstijd met een opleidingsniveau j , in de geografische zone i op het moment t en D_{ijt} staat voor het percentage van werkende personen met een opleidingsniveau j , in de geografische zone i op het moment t .

Er dient een onderscheid te worden gemaakt tussen mismatches inzake scholingsniveau en mismatches inzake competenties (Desjardins en Rubenson, 2011). Eerstgenoemde zijn eenvoudiger te meten⁽²⁾, maar ze maken het niet mogelijk rekening te houden met verschillen in de kwaliteit van de diploma's van eenzelfde niveau en vooral met de mogelijkheid dat competenties verbeteren of voorbijgestreefd raken in de 'postdiploma'-periode. Voor de nieuwkomers op de arbeidsmarkt blijft het behaalde diploma evenwel het voornaamste 'competentiesignaal'.

Een soortgelijke oefening wordt uitgevoerd voor België en voor elk van de gewesten van ons land. De geharmoniseerde enquête naar de arbeidskrachten bevat de vereiste variabelen om een dergelijke index op provinciaal niveau te berekenen⁽³⁾ en ze maakt het daarenboven mogelijk om niet te moeten teruggrijpen naar verschillende gegevensbronnen (bv. administratieve bronnen en enquêtes waarvan de behandelde bevolkingsgroepen en de methodologieën verschillen). De indexberekeningen zijn gebaseerd op de microgegevens van deze enquêtes van 2000 tot 2010⁽⁴⁾.

2.1.2 Structuur van de vraag naar en het aanbod van arbeid

De vraag naar arbeid kan worden verdeeld door in elk Belgisch gewest de banen⁽⁵⁾ op te splitsen naar het scholingsniveau van de werkenden. De scholingsniveaus stemmen overeen met de internationale classificatie ISCED 1997. De drie in aanmerking genomen groepen zijn: de laaggeschoolden (die hoogstens het preprimair of lager onderwijs of de eerste cyclus van het secundair onderwijs hebben afgerond – niveaus 0-2), de midden-geschoolden (tweede cyclus van het secundair onderwijs

en postsecundair onderwijs dat geen hoger onderwijs is – niveaus 3-4) en de hooggeschoolden (hoger onderwijs – niveaus 5-6).

Deze meting heeft bepaalde beperkingen. Enerzijds veronderstelt de tewerkstelling dat de werkgever de profielen heeft gevonden die hij nodig had en bijgevolg niet met een mismatch werd geconfronteerd. Om na te gaan in welke mate het aanbod kan voldoen aan de niet-gevulde vraag, veronderstelt het gebruik van de werkgelegenheidsvariabele dat de structuur van de huidige vraag van de werkgevers dezelfde is als die in het verleden (namelijk die welke reeds is ingevuld). De scholingsstructuur van de recentelijk gecreëerde arbeidsplaatsen kan evenwel verschillend zijn en de werkgevers kunnen andere eisen stellen aan de nieuwkomers op de arbeidsmarkt. Meer in het bijzonder hebben oudere werknemers een lager scholingsniveau dan jongeren indien wordt uitgegaan van het hoogst behaalde diploma⁽⁶⁾. Anderzijds wordt er impliciet van uitgegaan dat de ondernemingen niemand in dienst hebben genomen die te hoog geschoold zou zijn ten opzichte van hun werkelijke behoeften. Er wordt nochtans geraamd dat 22 % van de werkenden in België in 2010 overgekwalificeerd was⁽⁷⁾.

In theorie zou de vraag van de werkgevers op de meest betrouwbare manier kunnen worden gemeten aan de hand van de vacatures volgens vereist scholingsniveau. De (administratieve) gegevens voor België zijn evenwel onvolledig en zorgen voor interpretatieproblemen doordat heel wat werkgevers in de ingediende werkaanbiedingen niet systematisch het vereiste diplom niveau aangeven.

In de enquête naar de arbeidskrachten wordt een onderscheid gemaakt tussen de plaats waar het werk wordt uitgevoerd (in België of erbuiten) en de woonplaats van de respondent (uitsluitend in België). In het geval van België – een klein land met een groot aantal binnenlandse pendelaars – is het kenmerk van de plaats van tewerkstelling

(1) De resultaten wijzen gemiddeld beschouwd op een stijging van de mismatch-index gedurende de grote recessie, met verschillen tussen de staten onderling, afhankelijk van onder meer de kenmerken van hun economische bedrijvigheid.

(2) Enkele uitvoerige enquêtes van het type 'Enquête over de alfabetisering en competenties van volwassenen' (ALL of Adult Literacy and Life Skills survey) moeten bijvoorbeeld beperkt blijven tot de competenties in termen van alfabetisering en rekenvaardigheid.

(3) Niettemin worden enkel de op gewestelijk niveau verkregen resultaten weergegeven vanwege problemen inzake de representativiteit van de gegevens op een meer gedetailleerd geografisch niveau.

(4) Laatste volledig jaar dat beschikbaar is voor de microgegevens die voor de EU verschaft zijn door Eurostat en voor België (incl. de gewesten) door de ADSEI op het moment waarop het artikel werd opgesteld.

(5) De personen die tijdens de beschouwde week ten minste een uur bezoldigde arbeid hebben verricht of die niet hebben gewerkt, maar die normaal een baan hebben waarvoor zij tijdelijk niet aanwezig konden zijn wegens ziekte, vakantie, sociaal conflict of opleiding.

(6) Vanzelfsprekend geeft dit begrip niet de tijdens de beroepsloopbaan nieuw verworven competenties weer.

(7) Percentage werkenden met een hoog scholingsniveau, dat wil zeggen die hoger onderwijs (ISCED 5 of 6) hebben afgerond, die een baan voor laag- of middengeschoolden innemen (ISCO-beroepsgroepen 4 tot 9 zoals administratieve bedienden, landbouwers, arbeiders, enz.). Berekening uitgevoerd op basis van de gegevens van de enquête naar de arbeidskrachten van 2010 (EC).

van de werkende relevanter om het verschil te meten tussen de behoeften van de werkgevers en de competenties van de lokaal beschikbare arbeidskrachten.

Het arbeidsaanbod van zijn kant kan op verschillende manieren worden gemeten, afhankelijk van de vraag of de werkenden en de inactieven er al dan niet deel van uitmaken. Wij beperken ons tot een eerder restrictieve benadering, namelijk tot de werklozen, die in principe vrijwel onmiddellijk beschikbaar zijn om te werken. Net als voor de werkgelegenheid wordt de definitie van het IAB gehanteerd om de werkloosheid te bepalen: de personen die tijdens de beschouwde week geen baan hadden, beschikbaar waren om te werken en hetzij tijdens de laatste vier weken actief werk zochten, hetzij reeds een baan hadden gevonden en binnen de drie volgende maanden aan de slag gingen.

Aangezien de uiteindelijke index per definitie gebaseerd is op ratio's, zegt hij absoluut niets over het aantal werkenden noch over het aantal personen dat op zoek is naar een baan (zie verderop bij de Europese vergelijking). Er wordt evenwel van uitgegaan dat België tegelijkertijd een groot aantal vacatures en een groot aantal niet-werkende werkzoekenden telt en er wordt getracht de vraag naar en het aanbod van arbeid te kenmerken.

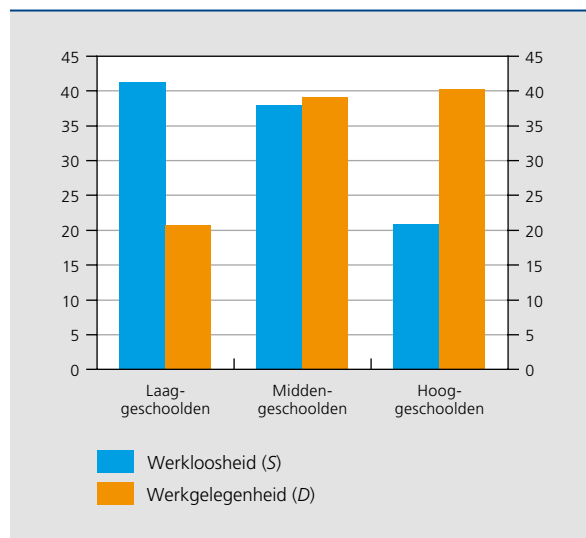
2.1.3 Verloop van de mismatch-index

Zoals hierboven is uiteengezet, meet de index het verschil tussen de verdelingen van het kwalificatieaanbod en de kwalificatievraag, die worden weergegeven door respectievelijk de werkloosheid en de werkgelegenheid. Momenteel vereist ongeveer 80% van de in België uitgeoefende banen midden- en hooggeschoolde arbeidskrachten, terwijl de beschikbare arbeidsreserve – namelijk de werkzoekenden – voor 80% laag- of middengeschoold zijn. Het indexpeil wordt verklaard door het geringe aandeel van hooggeschoolde werkzoekenden in het arbeidsaanbod en, omgekeerd, door het grote aandeel van werkzoekenden die hun secundaire studies niet hebben afgerond, terwijl de vraag van de bedrijven naar dit profieltype gering is.

Tussen 2003 en 2007 liet de voor België berekende index een lichte stijging optekenen die in 2008 werd onderbroken. In 2009 werd de mismatch kleiner als gevolg van een inkrimping van het aandeel van de laaggeschoolden bij de werkzoekenden (wat zich vertaalde in een groter aandeel van de hooggeschoolde werklozen). In 2010 nam de index aanzienlijk toe, wat de tijdens het jaar voordien opgetekende inkrimping ruimschoots compenseerde. Het is echter, enerzijds, nog te vroeg om te concluderen dat de mismatches tussen het aanbod van en de vraag naar

GRAFIEK 2 OPSPLITSING VAN DE WERKLOOSHEID EN DE WERKGELEGENHEID PER SCHOLINGSNIVEAU IN BELGIË IN 2010

(in % van de totale werkloosheid en werkgelegenheid van de 15-64-jarigen)

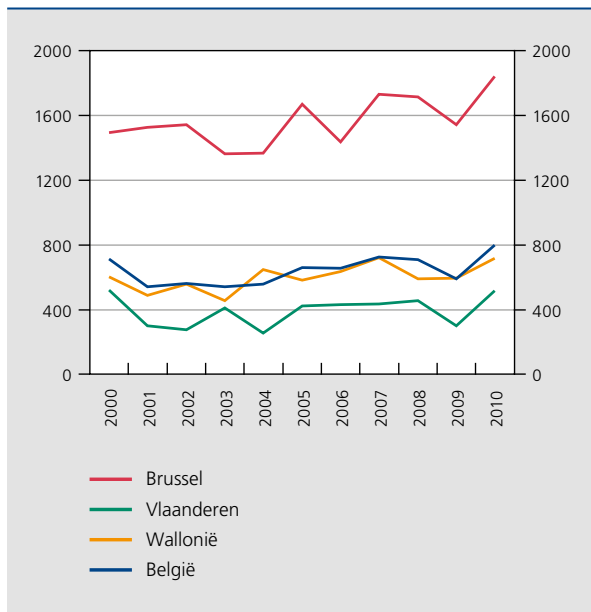
Bron: ADSEI (EAK, microgegevens).

arbeid mogelijkwijs groter worden, en anderzijds moet het indexverloop van het ene jaar tot het andere omzichtig worden geïnterpreteerd vanwege de volatiliteit van de enquêtegegevens.

Door per gewest een mismatch-index op te stellen, kunnen de verschillen worden geanalyseerd die binnen België eventueel bestaan. Het niveauverschil tussen de voor Brussel berekende index en die voor de twee andere Belgische gewesten is aanzienlijk: in 2010 lag de Brusselse index respectievelijk drie en een half en twee en een half keer hoger dan die van Vlaanderen en Wallonië.

Met een vergelijkbare structuur van de werkgelegenheid en de werkloosheid liggen het Waals en het Vlaams indexniveau vrij dicht bij elkaar. In deze beide gewesten worden de meeste banen (gemiddeld 40%) bekleed door middengeschoolden, gevolgd door de banen voor hooggeschoolden (gemiddeld 37%). De mismatch wordt in beide gevallen veroorzaakt doordat er meer laaggeschoolde werkzoekenden zijn dan waar de werkgevers behoefte aan hebben, en doordat er 'te weinig' hooggeschoolde werkzoekenden zijn. De in Wallonië beschikbare arbeidskrachten voorzien evenwel nog minder in de behoeften van de bedrijven vanwege het, ten opzichte van Vlaanderen, geringere gewicht van hooggeschoolde werkzoekenden in de arbeidsreserve.

GRAFIEK 3 MISMATCH-INDEX IN BELGIË EN IN DE GEWESTEN
(niveau)

Bron: ADSEI (EAK, microgegevens).

In Brussel vergen de arbeidsplaatsen vooral hooggeschoolde profielen – in 2010 was dat 55% –, terwijl slechts 17% van de banen laaggeschoolde arbeidskrachten vereist. Aangezien bijna de helft van de in dit gewest woonachtige werkzoekenden zijn secundaire studies niet heeft afgerond, hoeft het niet te verwonderen dat het absolute niveau van de index ruimschoots boven dat van de overige gewesten ligt.

Zoals reeds vermeld, kunnen de nieuwe verwachtingen van de bedrijven niet worden beoordeeld door de structuur van de totale werkgelegenheid te bestuderen. Teneinde dit te verhelpen, kan worden overwogen om als indicatoren van het aanbod van en de vraag naar arbeid enkel rekening te houden met de werkloosheid en de werkgelegenheid van de jongeren, voor wie de eisen in termen van formele scholing strenger zijn geworden en die de structuurverandering van de economie weerspiegelen. De mismatch-index berekend voor de leeftijdscategorie van 15 tot 34 jaar is hoger dan de algemene index: het scholingsniveau van de door jongeren beklede banen ligt doorgaans hoger dan het gemiddelde, maar de verbetering van het opleidingsniveau van de werkzoekenden is ontoereikend gebleken. Dit is geen verrassing gelet op

(1) De werkloosheidsratio wordt uitgedrukt in procenten van de totale overeenkomstige bevolking, terwijl de werkloosheidsgraad gewoonlijk wordt uitgedrukt in procenten van de overeenkomstige beroepsbevolking. Deze laatste beliep in 2010 22,4% voor de jongeren, bijna drie keer hoger dan het gemiddelde.

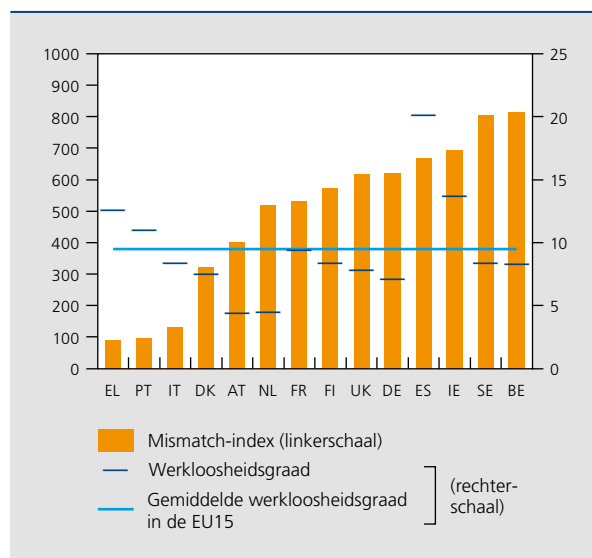
de inschakelingsproblemen die jonge werkzoekenden ervaren: de geharmoniseerde werkloosheidsratio⁽¹⁾ van de 15-24-jarigen beliep in 2010 7,3%, dat was 1,3 keer hoger dan het gemiddelde.

2.1.4 Europese vergelijking

Voor elk land van de EU kan een mismatch-index worden berekend. In België is de index het hoogst, onmiddellijk gevolgd door Zweden waar het verschil tussen het aandeel van de laaggeschoolde werkenden en dat van de werkzoekenden zonder diploma eveneens zeer groot is. De landen in Zuid-Europa beschikken nog over een werkgelegenheidsstructuur waarin de laaggeschoolde arbeidskrachten een belangrijke plaats innemen (een derde in Griekenland en Italië, bijna twee derde in Portugal) en de werkloosheidsverdeling verschilt daar niet erg van. Aangezien de index geen aanwijzing geeft van het betreffende volume arbeidskrachten, kan de classificatie van de landen een vertekend beeld geven over het relatieve gemak waarmee vraag en aanbod op de arbeidsmarkt op elkaar worden afgestemd: bijvoorbeeld, hoewel de Spaanse mismatch-index lager ligt dan die van België en Zweden, beliep de geharmoniseerde werkloosheidsgraad er in 2010 20,1%, tegen respectievelijk 8,3 en 8,4%

GRAFIEK 4 MISMATCH-INDEXEN IN DE EU15 EN GEHARMONISEERDE WERKLOOSHEIDSGRADEN IN 2010⁽¹⁾

(respectievelijk niveaus en procenten van de overeenstemmende beroepsbevolking⁽²⁾)

Bron: EC (EAK, microgegevens en Eurostat).

(1) Luxemburg werd buiten beschouwing gelaten aangezien de resultaten met betrekking tot de werkzoekenden niet representatief waren. De Belgische index is enigszins hoger dan in de voorgaande grafiek omdat ditmaal de totale werkgelegenheid in aanmerking wordt genomen, met inbegrip van de grensarbeiders, net als voor de overige weergegeven landen.

(2) Personen van 15 jaar en ouder.

in België en Zweden, niveaus die lager liggen dan het Europees gemiddelde.

2.1.5 Aanbod van en vraag naar beroepen

Achter het criterium van het hoogst behaalde diploma gaan zeer uiteenlopende profielen schuil (uitgevoerd beroep, ervaring, studierichtingen, enz.). Op basis van de enquête naar de arbeidskrachten kan de (via de werkgelegenheid benaderde) structuur van de vraag naargelang van de uitgevoerde beroepen worden vergeleken met de (opnieuw via de werklozen benaderde) structuur van het aanbod naargelang van het laatste beroep⁽¹⁾: dit betekent dat de school- of universiteitsverlaters die voor het eerst een baan zoeken⁽²⁾ – voor de overgrote meerderheid de jongeren – niet in de opsplitsing begrepen zijn. Desondanks is het interessant het relatieve gewicht van de beroepsprofielen van de werkzoekenden te beschouwen ten opzichte van de vereisten van de arbeidsmarkt.

Uit deze analyse van het aanbod en de vraag blijken enkele markante feiten. Intellectuele en wetenschappelijke beroepen zijn het sterkst vertegenwoordigd in

de werkgelegenheid, veel meer dan in de werkloosheid, namelijk 23 tegen 11 % in 2010. Deze groep omvat zeer uiteenlopende beroepen zoals, om er maar enkele op te sommen, artsen, universiteitsprofessoren, ingenieurs, of ook nog juristen. Voor andere beroepen die een hoog scholingsniveau vereisen – bv. directeurs, directiekaderleden, bedrijfsbeheerders – of een gemiddeld opleidingsniveau – zoals de ondersteunende beroepen (diverse technische beroepen, bepaalde beroepen in de gezondheidszorg, het onderwijs, enz.) –, is de kloof aanzienlijk, hoewel minder groot. De mismatches inzake aanbod van en vraag naar arbeid zijn a priori zeer beperkt bij de administratieve bedienden (secretarissen, kantoorbedienden, kassiersters, enz.). De aandelen in de werkgelegenheid en werkloosheid van het personeel bij de rechtstreekse dienstverlening aan particulieren, handelaars en verkopers liepen in 2010 met respectievelijk 12 en 21 % sterk uiteen, waardoor dit de vaakst voorkomende beroepsgroep is bij de werkzoekenden. Bij verschillende andere laag- of middengeschoolde beroepen overstijgt het relatieve arbeidsaanbod de relatieve vraag: geschoolde beroepen in de industrie en de ambachtsector, bestuurders van uitrustingen en machines en assemblagearbeiders, elementaire beroepen.

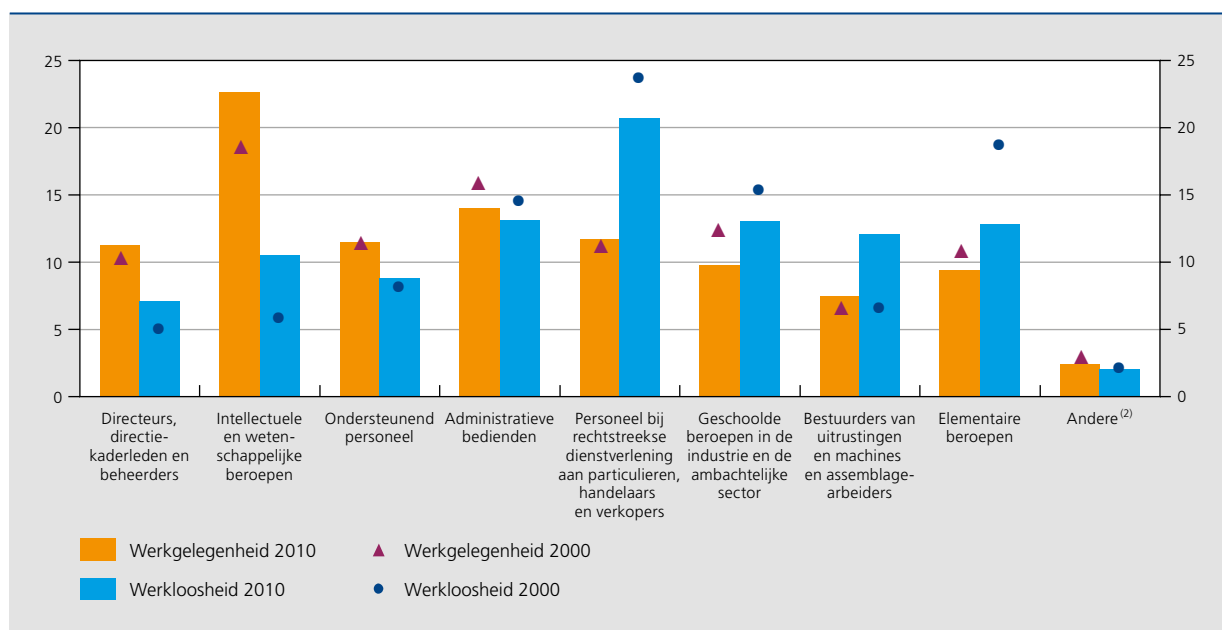
Twee door een verschillende economische conjunctuur gekenmerkte jaren met elkaar vergelijken, moet met

(1) Volgens de ISCO88-classificatie.

(2) In de enquête tellen de studentenjobs niet voor de classificatie per beroep. Werk bovendien de laatste baan meer dan acht jaar geleden uitgevoerd, dan wordt de vraag van het beroep niet gesteld.

GRAFIEK 5 VERDELING VAN DE WERKGELEGENHEID EN DE WERKLOOSHEID VOLGENS HET BEROEP IN 2000 EN 2010⁽¹⁾

(in % van de totale werkgelegenheid en werkloosheid van de 15-64-jarigen)

Bron: EC (EAK, microgegevens).

(1) Laatste uitgevoerde beroep voor de werkloze.

(2) Beroepen bij de strijdkrachten, geschoolde landbouwers, bosbouwers en vissers.

de nodige omzichtigheid gebeuren. Bepaalde beroeps-categorieën zijn immers in meerdere of mindere mate gevoelig voor fluctuaties in de economische bedrijvigheid. Niettemin is het teken van het verschil tussen het relatieve aanbod en de relatieve vraag voor de verschillende bedoelde beroepen tussen 2000 en 2010 gelijkgebleven en de omvang van deze marge is niet ingrijpend veranderd (behalve bij de elementaire beroepen waar ze fors is verkleind⁽¹⁾). De opsplitsing van de werkgelegenheid wijst echter op een toegenomen behoefte aan scholing: directiefuncties en intellectuele en wetenschappelijke beroepen vertegenwoordigden in 2010 samen 34 % van de werkgelegenheid, tegen 29 % tien jaar eerder; gedurende die periode slonk het aandeel van de geschoolde beroepen in de industrie en de ambachtsector, van de administratieve bedienden en van de elementaire beroepen van 39 tot 33 %. De samenstelling van de werkloosheid volgde deze tendens: het aantal werkzoekenden dat als laatste betrekking een baan had uitgeoefend die een hoog scholingsniveau vereiste, was in 2010 verhoudingsgewijs groter dan in 2000; het aantal werkzoekenden dat in het verleden een industrieel, administratief beroep of een elementair beroep had uitgeoefend was in 2010 daarentegen verhoudingsgewijs minder groot dan tien jaar eerder.

Hoewel de verschillende beroeps-categorieën niet rechtstreeks in verband kunnen worden gebracht met de vereiste diploma's, bevestigt deze tendens dat het opleidingsniveau van de beschikbare arbeidskrachten geleidelijk verhoogt. In 2000 was de helft van de werklozen laaggeschoold, een verhouding die in 2010 terugliep tot 41 %.

2.2 Micro-economische benadering: de knelpuntberoepen

De mismatches werden voornamelijk gemeten op basis van de met een diploma afgesloten scholing, ongeacht de richting ervan en het ogenblik waarop het diploma werd behaald. Er spelen evenwel nog andere kenmerken van de werkzoekenden mee bij hun kansen om in dienst te worden genomen, en hoewel de aan banen verbonden profielbeschrijvingen uitgedrukt worden in termen van scholingsniveaus of studiedomeinen, reiken de reële verwachtingen van de bedrijven verder dan deze criteria, die meestal bedoeld zijn om de mogelijke kandidaten een eerste maal te selecteren. De analyse van de knelpuntberoepen, die elk jaar wordt uitgevoerd door de regionale overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling, brengt de

door bepaalde werkgevers ervaren wervingsproblemen onder de aandacht.

Het vervullingspercentage en de vervullingstijd van vacatures voor een knelpuntberoep liggen respectievelijk lager en hoger dan die van alle werkaanbiedingen. Aan deze statistische analyse worden nog de ervaringen van de adviseurs van de overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling en de bijdrage van de werkgevers toegevoegd om het 'knelpuntkarakter' van het beroep te bevestigen of te ontcrachten (en er eventueel andere aan toe te voegen).

Het duurt langer dan gemiddeld om vacatures voor knelpuntberoepen in te vullen. De werkgevers vinden moeilijk kandidaten aangezien deze schaars zijn op de arbeidsmarkt en vanwege moeilijke werkomstandigheden, kwalitatieve aspecten (vereiste diploma's, noodzakelijke ervaring, te beheersen talen) of een gebrek aan mobiliteit.

TABEL 1 AANTAL DOOR DE OVERHEIDSDIENSTEN VOOR ARBEIDSMIDDELING ONTVANGEN WERKAANBIEDINGEN VOOR KNELPUNTBEROEPEN PER BEROEPSCATEGORIE IN 2011⁽¹⁾

	Vlaanderen	Wallonië	Brussel
Kader- en communicatiefuncties	11 221	3 313	502
Onderwijzend personeel	9 510	– ⁽²⁾	2 774
Beroepen in de medische en sociale sector en in de personenzorg	17 053	2 592	523
Administratieve functies	11 156	–	1 615
Commerciële functies	29 298	8 594	1 372
Beroepen in de informatica	8 822	2 100	867
Technische beroepen	25 199	15 393	763
Beroepen in de bouwnijverheid	13 328	4 940	96
Beroepen in het transport en de logistiek	9 579	–	75
Beroepen in de horeca en het toerisme	10 378	3 450	409
Ambachtelijke beroepen	2 882	881	52
Schoonmaakpersoneel	24 189	4 870	–
Tuinbouw	896	–	–
Andere	3 238	349	–
Totaal	176 749	46 482	9 048

Bronnen: Actiris, FOREM, VDAB.

(1) De beroeps-categorieën zijn gebaseerd op deze die door Actiris zijn bepaald in zijn analyse van de knelpuntberoepen.

(2) Een Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap legt de lijst van de beroepen die met schaarste kampen vast voor het schooljaar 2010-2011. Tot de meest gevraagde leerkrachten behoren onderwijzers voor kleuter- en lager onderwijs, leerkrachten voor talen, wiskunde, wetenschappen, Frans, technische vakken en beroepspraktijk.

(1) Het verschil voor de bestuurders van uitrustingen en machines en voor assemblagearbeiders is vergroot, maar is van het ene jaar tot het andere volatiel als gevolg van de kleine omvang van de groep in kwestie.

Dergelijke werkaanbiedingen zullen wellicht gedurende verschillende opeenvolgende maanden deel blijven uitmaken van de openstaande vacatures.

Zoals uit tabel 1 blijkt, hebben de knelpuntberoepen betrekking op verschillende domeinen en betreffen ze niet uitsluitend geschoolde banen. Ter vereenvoudiging werden de verschillende 'probleem'-beroepen ingedeeld in meer algemene categorieën. Dit betekent niet dat alle beroepen die binnen deze categorie kunnen bestaan als knelpuntberoep moeten worden beschouwd.

Hoewel dit evenmin betekent dat alle voor een knelpunt-categorie ontvangen werkaanbiedingen moeilijk in te vullen zijn, tellen de commerciële functies en de technische beroepen (bv. onderhoudstechnici, elektriciens) in Vlaanderen het grootste volume werkaanbiedingen. In Wallonië gaat het in hoofdzaak om technische beroepen en in Brussel om beroepen in het onderwijs. Meestal versterken de factoren die het knelpuntstatuut van een beroep verklaren (kwantitatieve, kwalitatieve aspecten of arbeidsvoorwaarden) elkaar. Het feit dat tal van beroepen jaar na jaar opnieuw op de gewestelijke lijsten verschijnen, bevestigt de structurele aard van de ondervonden wervingsproblemen.

3. Geografische mismatches

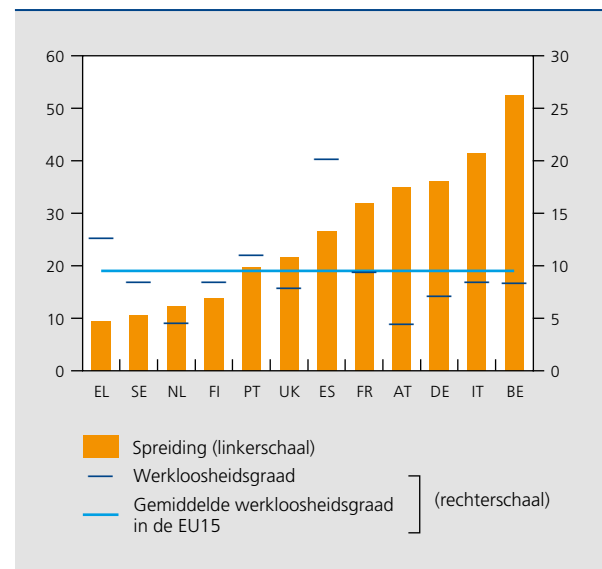
3.1 Spreiding van de werkloosheidsgraad

De indicator die meestal wordt gebruikt om de geografische mismatches op de arbeidsmarkt nader te bepalen, is de spreiding van de regionale werkloosheidsgraden. Zoals vermeld, verschilt de situatie op de arbeidsmarkt aanzienlijk van het ene gewest van het land tot het andere, maar dat geldt ook op het niveau van de provincies. In 2010 was, volgens de resultaten van de enquête naar de arbeidskrachten, de spreiding van de werkloosheidsgraden⁽¹⁾ in België het grootst van de hele EU. De geharmoniseerde werkloosheidsgraad beliep in 2010 maximaal 17,3%, in Brussel, en minimaal 3,8%, in West-Vlaanderen. Deze grote spreiding zou kunnen betekenen dat de banen niet worden aangeboden op de plek waar de werkzoekenden verblijven. Deze indicator geeft evenwel niet aan of de werkzoekenden (bv. in Brussel) de vereiste scholingsniveaus hebben om de beschikbare werkaanbiedingen (bv. in Vlaanderen) in te vullen. Is dat niet het geval, dan hangen de mismatches tussen vraag

en aanbod niet alleen af van een geografisch mobiliteitsprobleem. Het lijkt in ieder geval nuttig de vaststelling van de spreiding van de werkloosheidsgraden aan te vullen met een analyse van de mobiliteit van de arbeidskrachten (zie verderop).

In verhouding tot de bevolking op arbeidsleeftijd, ligt het aantal banen het hoogst in Brussel, namelijk bijna één arbeidsplaats per Brusselaar⁽²⁾. De situatie op de arbeidsmarkt vertoont er scherpe contrasten: er zijn veel arbeidsplaatsen beschikbaar, maar de werkloosheidsgraad is zeer hoog. Deze paradox valt deels te verklaren doordat in Brussel een aanzienlijk deel van de banen direct (ambtenaren die werken voor de verschillende beleidsniveaus) of indirect (personeel van ondernemingen die hun zetel in de hoofdstad of in de buurt van de centrale overheid vestigen) samenhangt met het statuut van deze stad als gewestelijke, nationale en Europese hoofdstad. Die arbeidsplaatsen zijn veeleer bestemd voor hogergeschoolden, terwijl een groot deel van de bevolking die in dat gewest woont een ander profiel heeft. Bij dit scholingsprobleem komt nog het feit dat in Brussel een belangrijke populatie van buitenlandse origine verblijft, die niet noodzakelijk voldoet aan de vacaturecriteria inzake nationaliteit of talenkennis en die bij indienstneming mogelijk

GRAFIEK 6 SPREIDING⁽¹⁾ EN GEMIDDELDE⁽²⁾ VAN DE WERKLOOSHEIDSGRADEN IN DE EU15 IN 2010
(in %, personen van 15 jaar en ouder)

Bron: EC (EAK, Eurostat).

- (1) De spreidingsindicator, uitgedrukt in procenten, stemt overeen met de verhouding tussen de vierkantswortel van de variantie (gewogen aan de hand van het aandeel, per regio, van de beroepsbevolking in de totale beroepsbevolking) van de regionale geharmoniseerde werkloosheidsgraden op NUTS2-niveau (dat in België overeenstemt met de provincies) en de totale werkloosheidsgraad. Die indicator geeft dus aan in welke mate de werkloosheidsgraad verschilt tussen de administratieve onderverdelingen van een bepaald land. Ontbrekende gegevens voor Denemarken, Ierland en Luxemburg.
- (2) Percentage werklozen (IAB-concept) in procenten van de beroepsbevolking.

(1) Op het niveau 'NUTS2', wat in België overeenstemt met de provincies.
(2) Regionale werkgelegenheid (bron: INR) en telling van de bevolking in 2010 (bron: ADSEI).

sterker wordt gediscrimineerd. Deze elementen dragen ertoe bij dat de mismatch tussen de vraag naar en het aanbod van arbeid in Brussel bijzonder scherp is (dat is trouwens gebleken uit de Brusselse mismatch-index, die hoger is dan die van de andere gewesten).

Een beperkte spreiding impliceert evenwel niet meteen een algemeen gunstiger situatie op de arbeidsmarkt. Ofschoon er tussen de Belgische provincies grote discrepanties in werkloosheidsgraad bestaan, ligt de gemiddelde werkloosheidsgraad in België lager dan in verschillende landen met een evenwichtiger territoriale spreiding van de werkloosheid. Zo was de spreiding in 2010 in België vijf en een half keer groter dan in Griekenland, waar de gemiddelde werkloosheidsgraad (12,6 %) beduidend hoger lag dan in ons land (8,3 %): alle Griekse regio's hebben een hoge werkloosheidsgraad, terwijl in België regio's met een relatief lage werkloosheid grenzen aan gebieden met een hoge werkloosheid. Deze relatieve posities kwamen reeds in 2007 – zij het minder scherp – tot uiting, dus vóór de grote recessie.

3.2 Geografische mobiliteit van de arbeidskrachten

Met het begrip 'geografische mobiliteit' worden de woon-werkverplaatsingen bedoeld. Die mobiliteit kan wijzen op een dagelijkse of ten minste regelmatige reis (pendelen), ofwel op de verhuizing naar een woonplaats die dicht bij het werk ligt. Dit deel gaat voornamelijk over de dagelijkse mobiliteit van de werkenden; door de lokale tekorten te compenseren met elders bestaande overschotten, kan deze mobiliteit ertoe bijdragen dat de geografische en scholingsmismatches tussen het aanbod van en de vraag naar arbeid kleiner worden.

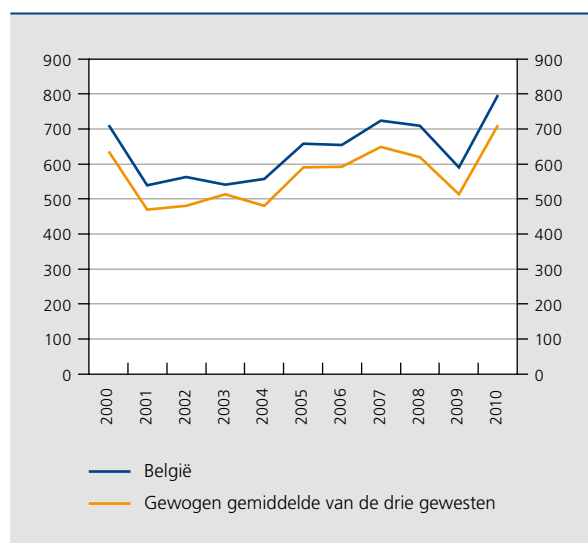
3.2.1 Mobiliteit als oplossing voor wervingsproblemen

Een manier om na te gaan of de omvang van de mismatch op de arbeidsmarkt samenhangt met het scholingsniveau of eerder met de mobiliteit van de arbeidsreserve, bestaat erin de totale mismatch-index van het land te vergelijken met het gewogen gemiddelde⁽¹⁾ van de regionale indexen (ECB, 2012). De twee aldus berekende indexen hebben betrekking op hetzelfde aggregatieniveau (België), maar de eerste geeft de verschillen in de geaggregeerde kwalificatieverdelingen weer, terwijl de tweede de gedesaggregeerde kwalificatieverdelingen uitdrukt. Zijn de mismatches in de verschillende gewesten

vergelijkbaar (zelfde soorten van onevenwichtigheden), dan zullen beide indexen hetzelfde resultaat opleveren⁽²⁾. Is er in bepaalde gewesten evenwel een tekort aan bepaalde vaardigheden dat wordt gecompenseerd door een overschot elders, dan zal de Belgische index onder de gewogen index uitkomen. Hoewel de nationale index in dit theoretische geval op een beperkte mismatch zou wijzen, aangezien de geaggregeerde kwalificatieverdeling die heterogeniteit zou verhullen, zou de gewogen index immers hoger uitvallen omdat de mismatches worden samengeteld. Om die reden kan het verschil tussen de beide indexen worden geïnterpreteerd als de omvang van de door een mobiliteitsprobleem veroorzaakte mismatch tussen vraag en aanbod.

De totale index voor België bevindt zich op ongeveer hetzelfde peil als de gewogen index: de Vlaamse en de Waalse mismatches zijn immers van hetzelfde type en het is het gewicht (op grond van de beroepsbevolking) van die twee gewesten dat bepalend is voor het nationaal gemiddelde. De soortgelijke structuur van de werkgelegenheid en de werkloosheid in beide gewesten doet vermoeden dat de mobiliteit (of meer mobiliteit) niet de enige oplossing is voor de wervingsproblemen. Deze vaststelling wordt bevestigd door het feit dat de lijsten van knelpuntberoepen in het noorden en in het zuiden van het land jaar na jaar op elkaar lijken.

GRAFIEK 7 TOTALE EN GEWOGEN MISMATCH-INDEX⁽¹⁾
(niveaus)

Bron: ADSEI (EAK, microgegevens).

(1) Totale index voor België en gewogen gemiddelde (aan de hand van de beroepsbevolking) van de gewestelijke indexen.

(1) Aan de hand van de beroepsbevolking.

(2) Wanneer bijvoorbeeld in een vereenvoudigde omgeving met twee regio's r1 en r2 en twee soorten van bekwaamheden q1 en q2 de beide regio's over meer arbeidskrachten met q1 beschikken dan gevraagd, kan het evenwicht op nationaal vlak (via binnenlandse mobiliteit) niet worden hersteld.

Dat geldt niet voor het Brussels Gewest, waarvan de eigenheid moet worden onderstreept. Er zij aan herinnerd dat de Brusselse mismatch de grootste van de drie gewesten is, wat aangeeft dat de plaatselijke arbeidskrachten te laaggeschoold zijn voor de behoeften van de werkgevers. Om na te gaan hoe dat 'tekort' wordt aangevuld, kan op basis van de enquête naar de arbeidskrachten worden gemeten welk aandeel van de banen in elke provincie door ingezetenen en door pendelaars wordt uitgeoefend en kan de geografische herkomst van deze laatsten worden vastgesteld.

3.2.2 Het pendelverkeer

Op basis van tabel 2, waarin de woonplaats wordt getoetst aan de plaats van tewerkstelling, wordt vooreerst vastgesteld dat het aandeel van door ingezetenen uitgeoefende banen in Brussel veel kleiner is dan in de twee andere gewesten. Gemiddeld over 2010 woonde 97% van de in Vlaanderen werkende personen in dat gewest, en dat was het geval voor 96% van de werkenden in Wallonië. Daarentegen werd amper de helft van de banen in Brussel door ingezetenen uitgeoefend: de hoofdstad

trekt inderdaad zeer veel arbeidskrachten uit de andere gewesten aan.

De meeste van die externe arbeidskrachten – namelijk ongeveer twee derde of 239 000 – zijn afkomstig uit Vlaanderen, vooral uit het aangrenzende Vlaams-Brabant en vervolgens uit Oost-Vlaanderen. De rest van de in Brussel uitgeoefende banen wordt ingenomen door personen die woonachtig zijn in Wallonië (19% of 132 000 in 2010), voornamelijk in Henegouwen en Waals-Brabant.

De werkenden die vanuit andere gewesten naar Vlaanderen pendelen – een relatief gering aantal (83 000 personen) – waren voor de helft afkomstig uit Brussel en voor de andere helft uit Wallonië. Wat de provincies betreft, vormt Vlaams-Brabant een uitzondering: ongeveer 13% van de werkgelegenheid wordt er uitgeoefend door arbeidskrachten uit Brussel of uit Wallonië, zodat dit de Vlaamse provincie met het laagste percentage ingezetenen werkenden is.

In Vlaanderen is een zekere mobiliteit binnen het gewest merkbaar. Zo trokken de provincies Antwerpen en

TABEL 2 UITSPLOTSING VAN DE IN ELK VAN DE PROVINCIES UITGEOEFENDE BANEN NAAR DE PROVINCIE VAN WOONPLAATS IN 2010
(in % van de totale werkgelegenheid uitgeoefend in elke provincie, tenzij anders vermeld)

Plaats van tewerkstelling	Brussel	Vlaanderen					Wallonië					Buitenland
		Antwerpen	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Waals-Brabant	Henegouwen	Luik	Luxemburg	Namen	
Woonplaats												
Brussel	47,7	0,8	n.r.	n.r.	8,2	n.r.	8,5	1,0	n.r.	n.r.	n.r.	6,3
Vlaanderen												
Antwerpen	4,3	86,1	3,2	2,3	8,4	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	13,4
Limburg	1,2	2,6	91,1	n.r.	3,7	n.r.	n.r.	n.r.	1,2 ⁽¹⁾	n.r.	n.r.	18,3
Oost-Vlaanderen	8,4	5,0	n.r.	88,9	6,8	4,8	n.r.	0,7 ⁽¹⁾	n.r.	n.r.	n.r.	3,5 ⁽¹⁾
Vlaams-Brabant	18,1	4,4	3,4	2,5	67,4	n.r.	5,1	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	3,0 ⁽¹⁾
West-Vlaanderen	1,7	0,6 ⁽¹⁾	n.r.	4,8	0,7 ⁽¹⁾	93,4	n.r.	1,1	n.r.	n.r.	n.r.	3,1 ⁽¹⁾
Wallonië												
Waals-Brabant	6,8	n.r.	n.r.	n.r.	2,2	n.r.	59,0	1,6	n.r.	n.r.	2,5	n.r.
Henegouwen	7,2	n.r.	n.r.	n.r.	1,6	1,3	15,6	89,2	0,9 ⁽¹⁾	n.r.	7,3	8,3
Luik	2,3	n.r.	n.r.	n.r.	0,6 ⁽¹⁾	n.r.	2,9 ⁽¹⁾	0,7 ⁽¹⁾	93,7	3,8 ⁽¹⁾	6,1	14,6
Luxemburg	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	1,4	86,8	3,0	25,5
Namen	2,1	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.	6,9	4,8	1,5	7,3	79,8	n.r.
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>p.m. Absoluut aantal in duizenden</i>	709	743	325	545	410	480	139	387	363	80	160	109

Bron: EC (EAK, microgegevens).
(1) Weinig betrouwbare gegevens.

Vlaams-Brabant in 2010 arbeidskrachten uit de naburige provincies aan: in Antwerpen was meer dan 9 % van de werkenden afkomstig uit Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant, en 19 % van de werkgelegenheid in Vlaams-Brabant is woonachtig in Antwerpen, Limburg of Oost-Vlaanderen. Limburg en West-Vlaanderen, daarentegen, hebben slechts een bescheiden instroom van pendelaars.

In Wallonië, dat in 2010 45 000 pendelaars aantrok, wijzen de vele niet-representatieve gegevens die worden opgetekend bij de uitsplitsing van pendelaars van buiten het gewest, opnieuw op een onvoldoende geografische mobiliteit van de arbeidskrachten. Tussen de Waalse provincies tekenen zich echter verschillen af: 59 % van de werkenden in Waals-Brabant is daar ook woonachtig, terwijl de andere arbeidskrachten vooral in Henegouwen en Brussel wonen. In de provincie Namen wordt 80 % van de banen uitgeoefend door ingezetenen, de overige door inwoners van de aangrenzende provincies, voornamelijk Henegouwen. Elders wordt tussen 87 en 94 % van de banen uitgeoefend door inwoners van de provincie, terwijl de pendelaars eerder verspreid zijn.

Terwijl, ten slotte, heel veel werkenden naar Brussel pendelen, is er tot dusver geen grote mobiliteit tussen het noorden en het zuiden van het land merkbaar. Pendelaars uit Brussel gaan meestal in Vlaams- en Waals-Brabant werken. Nochtans resten nog veel openstaande vacatures, vooral in Vlaanderen dat baat zou hebben bij de inbreng van de arbeidsreserve uit de andere gewesten van het land.

Ter bevordering van de interregionale mobiliteit van de werkzoekenden werd in 2005 tussen de drie gewesten, de Vlaamse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en de Franse Gemeenschapscommissie een multilateraal samenwerkingsakkoord gesloten. Dit akkoord bevat verschillende verbintenissen, waaronder de uitwisseling van

informatie over het aanbod van en de vraag naar arbeid of het stimuleren van taalcursussen en de organisatie van transregionale opleidingen. Sinds juni 2006 wisselen de diensten voor arbeidsbemiddeling automatisch vacatures voor knelpuntberoepen en doorgaans moeilijk in te vullen vacatures onder elkaar uit. Rekening houdend met de op de Vlaamse arbeidsmarkt heersende structurele schaarste voor tal van beroepen, zoekt de VDAB ook geschoolde arbeidskrachten in de andere gewesten. Deze bevordering van de interregionale mobiliteit van werkzoekenden neemt de vorm aan van partnerschappen tussen de VDAB en zijn tegenhangers FOREM en Actiris⁽¹⁾, teneinde – naast de automatische uitwisseling – ook meer specifieke vacatures door te geven en in te vullen met de Brusselse en Waalse werkzoekenden.

3.2.3 Profiel van de pendelaars

Zoals verwacht, geeft de uitsplitsing van de pendelaars naar scholingsniveau aan dat laaggeschoolden minder geneigd zijn in een andere regio te gaan werken vanwege de relatieve kosten die een baan ver van de woonplaats met zich brengt (bv. voor vervoer en kinderopvang) ten opzichte van de financiële winst die ze eruit kunnen halen.

In Brussel beschikten de meeste uit Vlaanderen en Wallonië afkomstige pendelaars over een diploma hoger onderwijs, namelijk 59 % in 2010. Zeldzamer zijn laaggeschoolden die in de hoofdstad komen werken; ze vertegenwoordigen 11 % van de Vlaamse en 12 % van de Waalse pendelaars.

In Vlaanderen zijn de pendelaars van buiten het gewest evenwichtiger verdeeld naar scholingsniveau: 43 % van

(1) De 'Werkweken', de 'Jobbeurzen' en de 'Job datings' zijn eveneens instrumenten om de interregionale mobiliteit te bevorderen.

TABEL 3 UITSPLITSING VAN DE WERKENDEN PER SCHOLINGSNIVEAU NAAR WERK- EN WOONGEWEST IN 2010
(in % van het overeenstemmende totale aantal werkenden volgens woonplaats)

Plaats van tewerkstelling	Brussel			Vlaanderen			Wallonië		
	Laag-geschoold	Midden-geschoold	Hoog-geschoold	Laag-geschoold	Midden-geschoold	Hoog-geschoold	Laag-geschoold	Midden-geschoold	Hoog-geschoold
Brussel	22,4	26,9	50,7	29,3	28,2	42,6	13,5	25,5	61,0
Vlaanderen	11,3	29,4	59,4	20,3	42,6	37,1	21,8	35,0	43,2
Wallonië	11,9	29,3	58,9	25,1	33,6	41,3	23,9	39,2	37,0

Bron: EC (EAK, microgegevens).

de Brusselaars die er in 2010 kwamen werken, was hooggeschoold, terwijl de overige Brusselaars gelijk verdeeld waren over houders van een diploma secundair onderwijs en laaggeschoold personeel. Personen die in Wallonië wonen en in het noorden van het land gaan werken, zijn in 41 % van de gevallen hooggeschoold; een derde van de Waalse pendelaars is middengeschoold en een kwart heeft het secundair onderwijs niet beëindigd. Verschillende factoren beïnvloeden die uiteenlopende verdeling, waaronder de structuur van de bedrijvigheid, die minder op diensten is gericht dan in de hoofdstad het geval is.

In Wallonië zijn de niet-ingezetenen arbeidskrachten voornamelijk hooggeschoold, ongeacht hun regio van herkomst. Meer dan 60 % van de Brusselaars die op en neer reizen naar het zuiden van het land, is hooggeschoold en ongeveer een kwart is middengeschoold. De overeenstemmende percentages voor de Vlaamse pendelaars bedragen respectievelijk 43 en 35 %. Die verdelingen contrasteren duidelijk met de werkgelegenheidsstructuur van de ingezetenen, die veel evenwichtiger gespreid is over de verschillende scholingsniveaus.

3.2.4 Factoren die het pendelen kunnen beïnvloeden

De beslissing om te pendelen, kan door tal van factoren worden beïnvloed. Aangezien er ter zake weinig literatuur en statistieken bestaan, blijft de analyse dan ook beperkt tot een beschrijving van de potentiële invloed van die factoren.

De omvang van het pendelverkeer is afhankelijk van de economische bedrijvigheid en van de arbeidsmarktsituatie in de woonregio en in de potentiële werkregio. Het bewijs hiervan is dat een meerderheid van de pendelaars gaat werken in Brussel, waar een aanzienlijk aantal banen voor Nederlandstaligen en Franstaligen voorhanden is. Dezelfde reden, met een relatief gunstiger economische situatie in Vlaanderen dan in Wallonië, verklaart zeer waarschijnlijk waarom er meer wordt gependeld van Wallonië naar Vlaanderen dan omgekeerd.

Het aantal pendelaars vertoont een negatief verband met de afstand tussen woon- en werkplaats. Deze hypothese wordt bevestigd door de voor België beschikbare gegevens, waaruit bijvoorbeeld blijkt dat het grootste percentage pendelaars naar Brussel afkomstig is uit

Vlaams-Brabant, een aangrenzende provincie. De transportinfrastructuur en de prijzen van de verschillende vervoermiddelen spelen een belangrijke rol bij het zoeken naar of het aanvaarden van een baan in een ander gewest.

Bij overigens gelijkblijvende omstandigheden zet de mogelijkheid om meer te verdienen ertoe aan van werk te veranderen. In dat verband kunnen de loonverschillen tussen gewesten (doordat de lonen hoger uitvallen bij een economisch gunstiger situatie) de geografische mobiliteit verhogen⁽¹⁾.

Aangezien mobiliteit kosten met zich brengt, moet, om pendelen financieel aantrekkelijk te maken, niet alleen het loonverschil voldoende groot zijn, maar moet ook het (elders) te ontvangen loon hoger uitvallen dan de sociale uitkeringen (dit is de met name voor laaggeschoolden belangrijke problematiek van de werkloosheidsvallen). In die berekening moeten de uit het pendelen voortvloeiende kosten voor vervoer, kinderopvang, enz. worden opgenomen.

Zoals vermeld, wordt er, afgezien van Brussel, het meest gependeld tussen provincies van eenzelfde gewest. Het aantal ingezetenen van Vlaanderen die in Wallonië werken en omgekeerd, is dus relatief beperkt, wat erop wijst dat de taalgrens nog steeds een belemmering vormt voor het pendelverkeer in ons land. De facto is de kennis van de tweede landstaal bij de werkzoekenden doorgaans beperkt (HRW, 2008).

De vastgoedprijzen, ten slotte, zijn een andere factor die het woon-werkverkeer kunnen beïnvloeden. Iemand die, om zijn kansen op de arbeidsmarkt te verhogen, wil verhuizen naar een gewest met meer economische bedrijvigheid en/of minder werkloosheid, zal wellicht met onder meer extra huisvestingskosten worden geconfronteerd. Dit kan een argument zijn om niet naar dat gewest te verhuizen en dus voor pendelen te opteren.

De invloed van sommige van die factoren kan meer of minder zwaar wegen op de beslissing om elders te gaan werken, afhankelijk van met name het scholingsniveau van de werkzoekenden en de werkenden, zoals is gebleken in het deel over het profiel van de pendelaars.

Conclusie

De problemen in verband met het matchen van het aanbod van en de vraag naar arbeid in België komen tot uiting in de Beveridgecurve, die de werkloosheidsgraad relateert aan de vacaturegraad. Hoewel de arbeidsvraag

(1) In België wordt het loonoverleg nog grotendeels centraal en op sectoraal niveau gevoerd, wat de regionale loonverschillen drukt. Niettemin worden tussen de gewesten loonverschillen opgetekend. Deze vallen niet enkel te verklaren door een uiteenlopende sectorale specialisatie in de gewesten: de beschikbare gegevens wijzen immers op loonverschillen binnen eenzelfde bedrijfstak tussen Vlaanderen en Wallonië. Die verschillen ontstaan onder meer doordat loonsverhogingen ook op het niveau van de ondernemingen zelf kunnen worden toegekend (HRW, 2006).

slechts gedeeltelijk wordt gemeten, blijkt dat de overeenstemmende vacaturegraad, voor eenzelfde werkloosheidsgraad als in het verleden, momenteel hoger ligt. De afstemming van de vraag en het aanbod wordt belemmerd door met name mismatches van structurele aard die te wijten zijn aan moeilijkheden in verband met het scholingsniveau of de woonplaats van de arbeidskrachten.

Een macro-economische benadering met de samenstelling van een mismatch-index – zoals in Estevao en Tsounta (2011) – maakt het mogelijk de omvang te ramen van de mismatches inzake scholing in België en zijn gewesten, maar ook op Europees vlak. Die benadering bestaat erin de verdeling van de werkloosheid (het arbeidsaanbod) en van de werkgelegenheid (de vraag) te vergelijken per scholingsniveau – namelijk het hoogste door werkzoekenden en werkenden behaalde diploma. Deze maatstaf heeft een aantal beperkingen, maar bij gebrek aan volledige en geharmoniseerde gegevens over de behoeften van de werkgevers vormt hij een goed alternatief en biedt hij een houvast om de ontwikkelingen op lange termijn en de noden inzake opleiding (basisopleiding en voortgezette opleiding) te achterhalen.

Het peil van de index is toe te schrijven aan het 'ontorekende' aandeel van hooggeschoolde werkzoekenden in het arbeidsaanbod en, omgekeerd, het relatief grote aandeel van de werkzoekenden die het secundair onderwijs niet hebben beëindigd, terwijl de vraag van de ondernemingen naar dit profiel eerder gering is. Op nationaal vlak is de index het hoogst in Brussel: de werkgelegenheid is er geconcentreerd in de diensten en vereist voor het merendeel hooggeschoolde of specifieke profielen vanwege de aanwezigheid van overheidsdiensten en internationale instellingen, terwijl de in dit gewest woonachtige werkzoekenden meestal laaggeschoold zijn. Vanuit een Europees perspectief vertoont België het hoogste indexcijfer van de EU15-lidstaten. Een hoog indexcijfer gaat echter niet noodzakelijk gepaard met een hoger dan gemiddelde werkloosheidsgraad; daarvan getuigt nu net de positie van ons land in vergelijking met het Europees gemiddelde.

Zware mismatches leveren echter problemen op, aangezien werkzoekenden in de langdurige werkloosheid of zelfs in de inactiviteit dreigen verzeild te raken, waardoor de situatie gaat verergeren. In die omstandigheden kan de groei van de bedrijvigheid worden afgeremd. Laaggeschoolden vormen een transversale risicogroep in de verschillende bevolkingscategorieën⁽¹⁾. De vraag van de ondernemingen is hoe langer hoe meer toegespitst op banen voor midden- en hooggeschoolden. Dat blijkt ook uit de uitsplitsing van de werkgelegenheid en de werkloosheid op grond van het (laatste) uitgeoefende

beroep. Intellectuele en wetenschappelijke beroepen hebben het grootste aandeel in de werkgelegenheid, met andere woorden banen waar de meeste werklozen geen aanspraak op kunnen maken, althans niet zonder extra opleiding. Dit betekent niet dat er geen vacatures zouden zijn voor werkzoekenden die geen hoger onderwijs hebben genoten. De knelpuntberoepen bestrijken een ruime verscheidenheid aan profielen die niet steeds een bijzonder diploma vergen. Gebrek aan ervaring, generieke competenties of taalbeheersing zijn enkele van de kwalitatieve factoren die een belemmering kunnen vormen voor de indienstneming van personeel.

Algemeen wordt aangenomen dat de mobiliteit van de arbeidskrachten bijdraagt tot een vermindering van de geografische mismatches op de arbeidsmarkt, omdat lokaal vacante betrekkingen kunnen worden ingevuld door personen die over de vereiste competenties beschikken doch elders wonen. De regionale spreiding van de werkloosheidsgraden is in België, vergeleken met andere Europese landen, zeer groot aangezien de werkloosheidsgraad in de ene provincie tot viermaal hoger kan liggen dan in een andere provincie. Zijn de Belgen mobiel? Terwijl Brussel ongeveer één arbeidsplaats per inwoner telt, worden die banen vaker uitgeoefend door ingezetenen van de andere gewesten. Een zeer groot deel van de banen in Vlaanderen en Wallonië is daarentegen ingenomen door eigen inwoners en de uitwisselingen van arbeidskrachten tussen het noorden en het zuiden van het land zijn relatief zeldzaam, net als het pendelverkeer vanuit Brussel, behalve naar de Brabantse provincies. De eigenschappen van de (potentiële) arbeidskrachten bepalen mee de kans dat ze elders gaan werken, zoals blijkt uit het geringe percentage laaggeschoolden onder de pendelaars. Daarnaast zijn er nog andere belemmeringen, zoals de taalbarrière, moeilijk toegankelijke werkplaatsen en de kosten verbonden aan de uitoefening van een beroep.

De wervingsproblemen van de werkgevers aan beide zijden van de taalgrens, met op elkaar lijkende knelpuntberoepen en de soortgelijke mismatch-index die in Vlaanderen en Wallonië werd berekend, geven echter aan dat de Belgische arbeidsmarkt niet alleen te kampen heeft met mismatches inzake woonplaats maar ook – en zelfs vooral – inzake scholingsniveau en competenties. Dit vergt structurele oplossingen die kansengroepen betere vooruitzichten kunnen bieden op het vinden van een baan.

(1) In België lag hun werkloosheidsgraad in 2010 vijfmaal hoger dan die van de hooggeschoolden.

Bibliografie

Actiris (2011), *Analyse van de knelpuntberoepen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2010*, Brussel.

Actiris (2012), *Lijst van de knelpuntberoepen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2011*, Brussel, juni.

Blanchard O. (1989), 'Les courbes de Beveridge et de Phillips comme outils d'analyse du chômage', *L'actualité économique*, 65 (3), 396–422, september.

Cahuc P. en A. Zylberberg (1996), *Economie du travail: la formation des salaires et les déterminants du chômage*, Paris, Bruxelles, De Boeck Université (ed).

CRB (2003), *Sociaal-economische nieuwsbrief*, januari.

CRB (2009), *Documentatienota: de geografische arbeidsmobiliteit*, oktober.

Desjardins R. en K. Rubenson (2011), *An analysis of skill mismatch using direct measures of skills*, OECD, Working Papers 63.

ECB (2012), 'Euro area labour markets and the crisis', *Structural Issues Report*, September.

Estevao, M. en E. Tsounta (2011), *Has the Great Recession raised US structural unemployment?*, IMF, Working Paper 105, mei.

FOREM (2012), *Détection des métiers et fonctions critiques en 2011*, Marché de l'emploi-Analyse, juni.

HRW (2006), *Jaarverslag 2006*.

HRW (2008), *Jaarverslag 2008*.

NBB (2002), *Jaarverslag 2001*.

Scarpetta S. et al. (2012), 'Challenges facing European labour markets: Is a skill upgrade the appropriate instrument?', *Intereconomics*, 47, (1), januari/februari.

Sneessens H. (1995), 'Persistance du chômage, répartition des revenus et qualifications', in *Economie et statistique* 287 (1), 17–25.

Synerjob (2010), *Jaarverslag 2010*, Brussel.

Van Haeperen B. (1998), *La courbe de Beveridge, Belgique, 1970-1993*, augustus.

Van Haeperen B. (2001), *Pénuries de main-d'œuvre et autres tensions sur le marché du travail: quelques balises théoriques*, Service des études et de la statistique, Ministère de la Région wallonne, Discussion paper n° 0104, november.

VDAB (2012), *Analyse vacatures 2011: Knelpuntberoepen*, Brussel.